

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการสื่อสารความเชื่อจากสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี ได้ดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความเชื่อเบื้องหลังในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี และ (2) วิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย และได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. สรุปผล

จากการศึกษาเรื่องการสื่อสารความเชื่อจากสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1.1 สรุปผลการศึกษาความเชื่อเบื้องหลังในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี

การศึกษาศาสนาความเชื่อเบื้องหลังในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาพิธีกรรมที่ได้รับผลพวงจากความเชื่อของศิลปินละครเท่งต๊กจันทบุรี ซึ่งพิธีดังกล่าว คือ พิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊ก เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะต่อบุคคล โดยเฉพาะ “ครู” ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญแก่ตน เป็นผู้ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในการหาเลี้ยงชีพ พิธีกรรมการไหว้ครูจึงแสดงออกถึงความรู้สึก และให้ความสำคัญกับครูเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้แสดงความเคารพ และยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงามของชาติและสังคมไทยอย่างดี ซึ่งหัวหน้าคณะศิลปินละครเท่งต๊กต่างก็ยืนยันว่า “พิธีไหว้ครู” คือ พิธีกรรมสำคัญ และสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

การแสดงละครเท่งต๊กของคณะ ส. บ้วน้อย ให้ความสำคัญกับครูละครเท่งต๊ก โดยจะนึกถึงครูก่อนการแสดงทุกครั้ง จากการสังเกตหิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคณะ ส. บ้วน้อย พบว่า ให้ความสำคัญธาตุภูเขานารอด ซึ่งเชื่อว่า คือ “องค์ภรตมณี” ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชานาฏศิลป์ และการละคร รูปปั้นเทพฤทธิษฐานารอดมีอายุกว่า 100 ปี เช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำคณะมนัสชัยวัฒนา ก็คือ “ภูเขานารอด” เป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่า มีการบูชา “เทริด” หรือขลุ่ยทรงเตี้ย ซึ่ง คือ ตัวแทนของครุหมอโนรา โดยเชื่อมโยงกับตำนานการกำเนิดละครเท่งต๊กว่ามีที่มาจากละครเร่ของครุหมอโนรา ในขณะที่คณะจักรวาลมงคลศิลป์มีความเชื่อเช่นเดียวกับความศรัทธาที่มีต่อครุตนตรี-นาฏศิลป์ โดยจำแนกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเทพเจ้ากลุ่มตรีมูรติ (2) กลุ่มเทพเจ้าดุริยเทพ หรือเทพสังคีตาจารย์ และ (3) กลุ่มเทพเจ้าพระฤาษี นอกจากนี้ยังศรัทธาศิลปินผู้ล่วงลับ จากการศึกษาแทนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคณะละครเท่งต๊ก คณะจักรวาลมงคลศิลป์มีการจัดเรียงศิระษะ หรือเศียรตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเศียรครุที่พบจากการสังเกตคณะจักรวาลมงคลศิลป์ ได้แก่ พระวิศกรรม พระนารอดมณี พระภรตมณี พระพิราพ พระปรคนธรรพ พระพิฆเนศวร์ ครุหมอโนรา และหน้าพราน

อย่างไรก็ตาม จิตร่วมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเบื้องหลังคณะละครแห่งตึกจังหวัดจันทบุรีที่มีคล้ายคลึงกันอย่างเป็นรูปธรรมจากหิ้ง หรือแท่นเคารพบูชา คือ “พระฤาษีนารอด” หรือ “พระฤาษีภรตมุนี” บางคณะละครแห่งตึกนิยมพกพาเศียรขนาดย่อมติดตามไปเพื่อประกอบพิธีบูชาขออนุญาตก่อนทำการแสดงหลังเวทีด้วยเครื่องสังเวศ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป-เทียน เหล้า หมาก-พลู บุหรี่ และเงินกำนัล เป็นต้น ทั้งนี้ยังพบว่า ศิลปินละครแห่งตึกยังเคารพบูชาวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของ “ครูละครแห่งตึกผู้ล่วงลับ” เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาเมื่อครั้งมีชีวิต ทำให้การประกอบอาชีพศิลปินแห่งตึกเลี้ยงปากท้องจนกระทั่งปัจจุบัน

จากการศึกษาพิธีกรรมตามความเชื่อของศิลปินแห่งตึก คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์ คือ “พิธีกรรมการไหว้ครู” นิยมจัดขึ้นทุกปี เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เป็นศิลปินแห่งตึก และผู้เข้าร่วมงาน โดยพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างความเป็นศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ซึ่งพิธีพราหมณ์จะมีการเชิญ พราหมณ์ เป็นผู้ประกอบพิธี อ่านโองการ บทสวดบูชาสรรเสริญเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ครูบาอาจารย์ละครแห่งตึกผู้ล่วงลับมาเข้าร่วมพิธี มีการบรรเลงดนตรีไทย วงดนตรีปี่พาทย์ เพื่อแสดงถึงการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามลำดับชั้นตามธรรมเนียมปฏิบัติเช่นเดียวกับการไหว้ครูดนตรี-นาฏศิลป์ และหรือตามแบบการไหว้ครูโขน-ละคร ซึ่งเป็นแบบอย่างตามพิธีหลวง หากแต่วิถีชีวิตของความเป็นชนบท พิธีกรรมไหว้ครูดังกล่าวจึงเป็นพิธีกรรมที่ค่อนข้างเรียบง่ายกว่าตามพิธีกรรมแบบฉบับราชภัฏ และความยิ่งใหญ่ของพิธีกรรมจะจัดตามฐานะ และสถานะเศรษฐกิจของหัวหน้าคณะละครแห่งตึกนั้น ๆ จัดเป็นพิธีกรรมการกุศลอย่างหนึ่ง โดยแสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อครูผู้มีพระคุณเสมือนหนึ่งเชิญครูผู้มีพระคุณมาเลี้ยงฉลอง และเป็นการอุทิศบุญกุศลให้กับครูละครแห่งตึกผู้ล่วงลับ นอกจากนี้ พิธีกรรมยังมีกุศโลบายในการทำบุญกุศลด้วยการนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญศีล สวดมนต์คาถาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมงาน ตลอดจนถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์

พิธีกรรมการไหว้ครู จึงเป็นกิจกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่จัดขึ้นเพื่อสนองความเชื่อของละครแห่งตึกที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล โดยพิธีกรรมการไหว้ครูของละครแห่งตึกเป็นพิธีกรรมการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และการนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อย่างกลมกลืน โดยพิธีกรรมดังกล่าวยังคงยกย่อง และให้เกียรติความเป็นพระพุทธรูปศาสนาสูงสุดเหนือสิ่งอื่นใด สังเกตได้จากการวางตำแหน่งพระพุทธรูป ตัวแทนองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้สูงสุดบนแท่นบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นก็จะวางเศียรครูเทพเจ้าต่าง ๆ ลดหลั่นลงมา จนกระทั่งรูปเคารพครูศิลปินแห่งตึกผู้ล่วงลับชั้นล่างสุด ขณะเดียวกันการสวดมนต์บทใดก็ตามทั้งพิธีกรรมแบบพุทธ และพิธีกรรมแบบพราหมณ์ต้องกล่าวคาถา นะโม ก่อน 3 จบ เสมอ แสดงถึงการระลึก นอบน้อม ยกย่องบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสูงสุดเหนือสิ่งอื่นใดเสมอ

สรุปว่า ความเชื่อเบื้องหลังของศิลปินแห่งตึกส่วนใหญ่ คือ การบูชาพระฤาษีนารอด หรือพระฤาษีภรตมุนี และครูละครแห่งตึกผู้ล่วงลับตามเชื่อสายคณะละคร โดยมีร่องรอยของการบูชาครุหมอนโอร่าผ่านสัญลักษณ์เทริด และหน้าพราน และพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์การไหว้ครูละครแห่งตึก คือ กิจกรรมการตอบสนองความเชื่อที่ถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ศิลปินละครแห่งตึกพึงกระทำ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบพุทธ ความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อเรื่องวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการจัดลำดับความสำคัญของความเชื่อในพิธีกรรมอย่างเป็นระบบ สะท้อนสำนึกร่วมกันประกอบคุณงามความดีในรูปแบบของพิธีกรรม

1.2 สรุปผลการวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้าน ละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี

ผลการวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊ก
จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปผลได้ 2 ประเด็น คือ สรุปผลการวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อในพิธีกรรม
ไหว้ครูละครเท่งต๊ก และสรุปผลการวิเคราะห์สัญญาณในพิธีกรรมไหว้ครูของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊ก
ดังนี้

1.2.1 สรุปผลการวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อในพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก

การวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อใช้องค์ประกอบการสื่อสารที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร
เนื้อหาสาระ ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และผลกระทบการสื่อสารความเชื่อ ซึ่งจากการศึกษาการ
สื่อสารในพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก พบว่า เกิดการสื่อสาร 2 ระดับ คือ การสื่อสารความเชื่อจาก
ภายในบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นการสื่อสารความเชื่อพื้นฐานที่เกิดขึ้นกับตัวศิลปินละครเท่งต๊ก และการ
สื่อสารความเชื่อระหว่างบุคคลภายในกลุ่มศิลปินเท่งต๊ก

1) การสื่อสารความเชื่อภายในบุคคลของศิลปินเท่งต๊ก พบว่า ผู้ส่งสาร และผู้รับสารคือ
บุคคลคนเดียวกัน คือ ศิลปินเท่งต๊กหนึ่งคนสื่อสารกับตนเองภายใต้ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับเนื้อหา
สาระความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือ จิตนาการว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นคอยช่วยเหลือ
ปกป้องคุ้มครองตนเองจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง จึงแสดงออกด้วยวิธีการสวดมนต์ บูชา อ้อนวอน ถึงสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือ ผ่านช่องทางการสื่อสารในรูปแบบของพิธีกรรมการไหว้ครูอิฐฐานจิต
ส่วนตัว และจินตนาการว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ผู้รับสาร ผู้รับรู้รับทราบถึงสิ่งที่ตนปรารถนา ดลบันดาลให้
ตนประสบสิ่งมุ่งหวัง และปรารถนาจนสำเร็จ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ คือ ผลกระทบจาก
การสื่อสารความเชื่อ

2) การสื่อสารความเชื่อระหว่างบุคคลในกลุ่มคณะละครเท่งต๊ก เกิดขึ้นต่อเนื่องจากระดับ
การสื่อสารความเชื่อภายในบุคคล ซึ่งเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพิธีกรรมการไหว้ครู
ละครเท่งต๊กระหว่างเจ้าภาพผู้จัด และผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ คือ บรรดาศิษย์สมาชิกศิลปิน
คณะละครเท่งต๊ก และผู้สนใจเข้าร่วม การสื่อสารความเชื่อระหว่างบุคคลในพิธีกรรมการไหว้ครูของ
กลุ่มคณะละครเท่งต๊กมีองค์ประกอบการสื่อสารที่ครบทุกองค์ประกอบ คือ (1) มีผู้ส่งสาร หมายถึง
เจ้าภาพผู้ประกอบพิธีกรรม พราหมณ์ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (2) เนื้อหาสาระ คือ สัญลักษณ์แทน
รูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เครื่องสักการะบูชาสังเวท อุปกรณ์ เครื่องดนตรี-เนื้อเพลงประกอบการ
บรรเลง บทสวดมนต์-โองการ และการรำถวายมือ (3) ช่องทางการสื่อสารในลักษณะวาระ โอกาส และ
พื้นที่ คือ การจัดตกแต่งสถานที่ประกอบพิธีกรรมให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ โดยกำหนดวันพฤหัสบดีเป็น
ฤกษ์ยามมงคล แบ่งพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พื้นที่จัดวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และรูปเคารพ พื้นที่วาง
เครื่องสักการะสังเวท พื้นที่ประกอบพิธีทางพราหมณ์-ฮินดู และพื้นที่สำหรับพิธีสงฆ์ (4) ผู้รับสาร คือ
เหล่าบรรดาศิษย์สมาชิกศิลปินละครเท่งต๊กทั้งเก่า และใหม่ รวมถึงผู้สนใจทั่วไปที่ได้รับเชิญจากเจ้าภาพ
ให้เข้าร่วมพิธี รวมถึงผู้รับสารประเภทสิ่งศักดิ์ที่ผู้เข้าร่วมงานเชื่อว่า จะเข้ามาร่วมพิธีกรรมการไหว้ครูใน
ครั้งนี้ และสุดท้าย (5) ผลกระทบการสื่อสารความเชื่อ คือ ความมั่นคงทางจิตใจ ของผู้จัด และ
ผู้เข้าร่วมงานพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก

1.3 สรุปผลการวิเคราะห์สัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรมไหว้ครุละครเท่งต๊ก

ผลการวิเคราะห์สัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรมไหว้ครุละครเท่งต๊ก มีภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏเช่นเดียวกับการไหว้ครุดนตรีไทย-นาฏศิลป์ การไหว้ครุโขน-ละคร ซึ่งเป็นฉบับพิธีหลวง หากแต่พิธีกรรมไหว้ครุละครเท่งต๊ก คือ พิธีราษฎร์ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของศิลปินเท่งต๊ก โดยสะท้อนสัญลักษณ์ความเชื่อจากการศึกษาพบว่า มี 2 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องครุ และสัญลักษณ์เครื่องสักการะสังเว

1.3.1 สัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องครุ ถูกประกอบสร้างความหมายที่สร้างขึ้นจากความเชื่อเกี่ยวกับเทพสังคีตอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความศรัทธาที่มีต่อพระฤาษีนารอด หรือพระนารทฤาษี ซึ่งในทางนาฏศิลป์เรียกว่าพ่อแก่ (พระฤาษีภทมุนี) ว่าเป็นครุของละครเท่งต๊ก ซึ่งจากการสังเกตหิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พบว่าส่วนใหญ่คณะละครเท่งต๊กทั้ง 4 คณะละคร ได้แก่ คณะ ส. บัวน้อย คณะมนัสชัยวัฒนา คณะจักรวาลมงคลศิลป์ และคณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์ มีการบูชาพระฤาษีภทมุนีถูกสร้างออกมาในลักษณะปฏิมากรรมปูนปั้น และเศียร หรือหัวโขน โดยมีนัยยะความหมายถึง บุคคลผู้สร้างสรรค์อารมณ์ ความรู้สึกให้ศิลปินเท่งต๊กแสดงได้อย่างเต็มความสามารถ เสมือนหนึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ศิลปินเท่งต๊กให้ความเคารพนับถือ นิยมนำเครื่องสักการะไหว้ หรือบอกกล่าวขออนุญาต ขอพรก่อนการแสดง การจัดพิธีกรรมการไหว้ครุ แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อครุ สำนึกในบุญคุณของครุผู้ให้ความรู้ ความเชื่อ และทักษะความสามารถในการปฏิบัติ ส่งเสริมความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจในฐานะศิษย์มีครู และมีธรรมเนียมปฏิบัติว่าศิษย์จะต้องไม่คิดล้างครู และไม่ผิดครู ไม่ลืมบุญคุณของครู การจัดพิธีกรรมไหว้ครุจึงมีนัยยะที่แสดงถึงความรำลึกนึกถึงพระคุณของครุ โดยใช้ภาพถ่ายครุศิลปินละครเท่งต๊กผู้ล่วงลับ มีความเชื่อว่า การจัดพิธีไหว้ครุ เป็นการสร้างกุศล และอุทิศผลบุญที่เกิดจากพิธีกรรมแต่ครุศิลปินผู้ล่วงลับ และวิญญาณครุผู้ล่วงลับจะมีญาณบารมีที่สูงขึ้นคอยปกป้องรักษาให้วิถีชีวิตศิลปินเท่งต๊กมีความมั่นคง ดังนั้นพิธีกรรมการไหว้ครุละครเท่งต๊ก จึงเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อครุอาจารย์ ผู้สั่งสอน และประสาทวิชา เป็นการระลึกถึงครุอาจารย์ที่ล่วงลับ และให้ท่านมาปกป้องรักษาคุ้มครองตัวเรา เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวรของแต่ละคน เป็นขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพศิลปินละครเท่งต๊ก และเป็นการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครุ และศิษย์ รุ่นพี่กับรุ่นน้อง

1.3.2 สัญลักษณ์เครื่องสักการะสังเว หมายถึง อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีเพื่อใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยรูป-เทียน แทนความหมายด้วยการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยลม และไฟ หรืออัครีตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เครื่องสังเว หมายถึง อาหารที่นำมาใช้บวงสรวงประกอบในงานพิธี เป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ หรือเรียกว่า “อาหารคาว” ได้แก่ หัวหมู เนื้อหมูดิบ-สุก ไก่ เป็ด ปลา หรืออาหารทะเลตามสภาพแวดล้อม และความสะดวกในการจัดหามาสักการะบูชา เชื่อว่า ใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลุ่มที่ยังคงรับประทานเนื้อสัตว์ เช่น พระอินทร์ พระพรคนธรรพ พระพิราพ หรือเทพอสูร

เครื่องกระยาบวช คือ อาหารที่ปราศจากการปรุงด้วยของคาว หรือเนื้อสัตว์ แบ่งเป็น กลุ่มพืชผัก ผลไม้มังคุด ขนมนมกล เชื่อว่า ใช้บูชาเทพชั้นสูง ผู้ทรงศีล

บายศรี เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการส่งเสริมความมั่นคงทางจิตใจให้บุคคลมีขวัญอยู่ครบทั้ง 32 ประการ สติครบถ้วนบริบูรณ์ คือ สิ่งอันเป็นมงคลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต

ดังนั้น สัญญาในเครื่องสักการะสังเว และเครื่องกระยาบวช จึงเป็นความหมายที่แสดงออกถึงการจัดเลี้ยงต้อนรับครูอาจารย์ สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ บริบูรณ์ทั้งเครื่องอุปโภค และบริโภค มีกินมีใช้ไม่อดอยาก ไม่ลำบาก ไม่จน ดังนั้น การจัดสิ่งของเครื่องสักการะสังเว และเครื่องกระยาบวช จำเป็นต้องจัดสิ่งของที่มีชื่อเรียกที่เป็นมงคล เกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงเฟื่องฟู รุ่งเรือง ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่โดยมีฐานะที่ดี การประกอบกิจการใดราบรื่น ปราศจากอุปสรรคปัญหา สมความปรารถนาในสิ่งที่พึงปรารถนาทุกประการ

2. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัย มีประเด็นที่นำมาอภิปราย 2 ประเด็น คือ ประเด็นด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของศิลปินละครเท่งต๊ก และประเด็นด้านการสื่อสารความเชื่อ และสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินเท่งต๊ก ดังนี้

2.1 ประเด็นด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของศิลปินละครเท่งต๊ก

จากผลการศึกษาความเชื่อเบื้องต้นของศิลปินเท่งต๊ก พบว่า พระฤาษีนารอด คือ จุดร่วมความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คณะละครเท่งต๊กนิยมบูชา นอกจากนี้ยังบูชาครูศิลปินละครเท่งต๊กผู้ล่วงลับ คณะละครเท่งต๊กรุ่นใหม่ มีการจัดแทนบูชาครูเทพเจ้า และครูปู่ฤาษีเช่นเดียวกับการบูชาครูดนตรี-นาฏศิลป์ ขณะเดียวกันพบร่องรอยของการบูชาครุหมอโนรา ผ่านสัญลักษณ์ “เทริด” หรือชฎาทรงเตี้ย ซึ่งตามตำนานละครเท่งต๊กมีที่มาจากครุโนรา ชื่อว่า ครูขุนทอง ล่องเรือแสดงละครเร่มาตามชายฝั่งทะเลตะวันออก หรืออ่าวไทย และเรือของคณะละครอัปปางจากคลื่นลมในทะเลบริเวณบ้านเรือแตก อำเภอสทิงพระ จังหวัดจันทบุรี จากนั้นครุละครคนดังกล่าวจึงอาศัยอยู่บริเวณนั้น ยังคงรับจ้างแสดงละคร แต่งงาน และสร้างเรือญาติสืบทอดการแสดงละครเท่งต๊กของจันทบุรี (ประภาศรี ศรีประดิษฐ์, 2545; สมพงษ์ เส้งมณี และคณะ, 2558) ความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอโนราที่แฝงอยู่ในละครเท่งต๊ก คือ ละครชาตรี ว่ามีการรำแม่บทเช่นเดียวกับละครชาตรี หรือโนรา จัดเป็นละครตีกดาบรรพ์ (ธนิต อยุโพธิ์, 2531) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติพงษ์ แยมใหม่ และจิรัชยา เจียวก๊ก (2559) ศึกษาครุหมอโนรา: รูปโฉมและบทบาทการสร้างเสริมสังคมสันติสุขของสังคมภาคใต้ พบว่า รูปโฉมของครุหมอโนราเกิดขึ้นจากข้อกำหนดทางสังคมทั้งด้านการให้ความหมาย และลักษณะด้านตำนาน และด้านสัญลักษณ์

ความเชื่อของละครเท่งต๊ก เป็นระบบหนึ่งในการนิยามวัฒนธรรมเชิงมานุษยวิทยา โดยความเชื่อเป็นมูลเหตุของการจัดการระบบศาสนา และความเชื่อ เพื่อสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ภายใต้แนวคิดที่ว่า “วัฒนธรรม” เกิดจากการสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านร่างกาย ความมั่นคงทางด้านจิตใจ และความต้องการทางสังคม (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551) จึงเป็นกระบวนการทางศาสนาในเชิงหน้าที่นิยม (Durkheim, 1954) 3 ประการ คือ ประการแรก ศาสนาช่วยให้ระบบความหมายแก่การดำรงอยู่ของแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคม ทำให้เกิดการบูรณาการทางสังคม โดยผ่านแบบแผนทางวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ที่มีบ่อเกิดมาจากความเชื่อทางศาสนา

ประการที่สอง ศาสนาช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างการจัดสรรอำนาจในระบบของสังคมที่เป็นอยู่ ทำให้คนในสังคมยอมรับกับระบบการปกครองนั้นโดยมีคิดที่จะต่อต้านทำลาย ในขณะเดียวกันหากระบบการปกครองดังกล่าวขาดเสถียรภาพความเชื่อทางศาสนาก็อาจได้รับการ

ตีความหมายใหม่ เพื่อใช้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพื่อคลี่คลายไปสู่ระบบที่มีเสถียรภาพมากกว่าเดิม

ประการที่สาม ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งพันธะทางจริยธรรม ตามที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันอันนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนทำร้ายทำลายซึ่งกันและกัน ยิ่งแต่ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ความเชื่อของศิลปินแห่งชาติ จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์สังคมวิทยา ศาสนาแขนงหนึ่ง (บุญลือ วันทายนต์, 2553; อุดมพร ชั้นไพบูลย์, 2562) ตามเกณฑ์การพิจารณา 5 ลักษณะ คือ (1) แสดงความเกี่ยวข้องกันระหว่างสังคมกับเรื่องศาสนา (2) ศึกษาถึงโครงสร้างของสังคม และสถาบันทางศาสนา ศาสนาธรรมชาติกับสถาบันทางศาสนา หรือสถาบันต่าง ๆ อันเป็นความเชื่อที่มีปรากฏการณ์อยู่ในสังคมของชนบางวัฒนธรรม หรือปรากฏอยู่ในสังคมอนุวัฒนธรรม (Subculture) (3) ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการจัดรูปแบบ และนโยบายทางศาสนา เป็นการศึกษาสังคมด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ (4) ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางศาสนา และ (5) ศึกษาสภาพของสังคมต่อการจัดรูปแบบทางศาสนา เป็นวิธีการที่จัดรูปแบบของศาสนาให้เข้ากับสภาพของสังคม นอกจากนี้ ความเชื่อของศิลปินแห่งชาติ มีลักษณะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred thing) (Parsons, 1968) โดยมีการพิจารณาที่ว่า ความเชื่อของศิลปินแห่งชาติที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1. ลักษณะ หรือท่าทีของมนุษย์อันแสดงถึงความไม่รู้ ไม่เข้าใจภาวะนั้น ๆ จึงสร้างให้เป็นสิ่งเคารพนับถือประจำในเรื่องเฉพาะของสิ่งเฉพาะอย่าง (A particular attitude of respects) โดยแสดงออกมาในรูปแบบแตกต่างกัน

2. ลักษณะอาการที่แสดงออกมามักจะเป็นอาการที่เกิดจากการได้รับการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดกันมาด้วยอำนาจพิเศษในลักษณะอบรมบ่มเพาะ (Socialization) เช่น การฝึกหัด จดจำ การติดต่อกัน โดยมุ่งเอาสาระประโยชน์จากนั้นเป็นเกณฑ์ และบางครั้งบางคราวอาจได้รับอันตรายเกิดขึ้นมากจากสิ่งนั้นโดยเฉพาะก็ได้ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้ง 2 อย่าง

3. ความสัมพันธ์ระหว่าง Sacred เกี่ยวกับมนุษย์ทั้งมวลนั้นยังไม่มีมีการรับมาปฏิบัติให้เป็นเรื่องตามปกติ หรือเรื่องที่เกิดขึ้นประจำได้ แต่ตามหลักวิชาแล้วถือว่าเป็นเรื่องเฉพาะการแสดงออกทางอาการปฏิกิริยา ท่าที ความเคารพ การสำรวมระมัดระวัง อันถือว่าเป็นพฤติกรรมที่มีเป็นประจำ

4. ในการคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต่อ ๆ กันมานั้น มักจะกำหนดว่า สิ่งเคารพเหล่านี้มักจะแสดงความแตกต่างออกมาให้เห็นปรากฏการณ์ตามความจริงเสมอที่ว่าเมื่อมนุษย์ไม่ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ โดยเพียงอาการที่จะมุ่งหวังต่อประโยชน์อาการหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงถือเป็นเรื่องของหลักวิชาที่จะใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นวิถีทางนำไปสู่จุดหมายปลายทาง โดยอาศัยเนื้อแท้ของมันที่ได้ดัดแปลงให้เหมาะสมเข้ากับสภาพต่าง ๆ ดีแล้ว แต่ว่าแยกสิ่งเหล่านี้ออกมาเสียจากสิ่งเคารพอีกชนิดหนึ่งก็ได้

ขณะที่ความเชื่อของศิลปินแห่งชาติ ยังสอดคล้องกับความเชื่อประเพณีวิญญานนิยม ถือว่าเป็นความเชื่อถือเพื่อชดเชยอารมณ์ได้ วิญญานนิยม ยังเป็นเรื่องราวความเชื่อสิ่งที่มองไม่เห็น แต่มีฤทธิ์หรือมีอำนาจอยู่เหนือตน บันดาลให้ดี หรือร้าย ให้คุณ หรือให้โทษได้ เรียกว่า “ลัทธิถือผีสางเทวดา” อันเป็นคติทางศาสนาที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม โดยลักษณะความเชื่อของศิลปินแห่งชาติตามเกณฑ์ของวิญญานนิยมมีลักษณะนับถือผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ เช่น บทสวดเชิญวิญญานเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าพ่อ-เจ้า

แม่ผู้ปกป้องรักษาตามสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่ตนอาศัยอยู่ เป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ (Natural worship) นับถือผีปู่ย่าตายาย หรือผีบรรพบุรุษ (Ancestor worship) กล่าวถึงวิญญาณบรรพบุรุษปู่ย่าตายายที่เป็นเชื้อสายละครเท่งต๊ก นับถือผีวีรบุรุษ (Hero worship) เช่น การรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อถวายบวงสรวงแด่วิญญาณพระมหากษัตริย์ผู้ทำคุณแก่แผ่นดินสยามกรณีบนบานศาลกล่าวสำเร็จ และนับถือผีร้าย (Demon worship) เช่นกรณีที่เข้าใจว่ามีพฤติกรรม “ผิดครู” หรือกระทำการล่วงละเมิดข้อห้าม ก็จะทำให้พบกับความโชคร้าย มีวิญญาณร้ายมาสิงสถิตย์ จึงต้องเปลี่ยนแปลงความชั่วร้ายดังกล่าวจากให้โทษเป็นให้คุณ

พิธีกรรม จึงเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อของศิลปินละครเท่งต๊ก เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในลัทธิ หรือศาสนาในรูปแบบการปฏิบัติ โดยพิธีกรรมถูกจัดสรรในลักษณะพิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊ก มาจากวิธีการที่สร้างความยินดีแก่พระเจ้า มีการสร้างรูปเคารพ หรือสิ่งของแทนความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่ศิลปินให้ความเคารพ มีการถวายเครื่องเช่นสังเวจ (Fairchail, 1970; Winick, C., 1970; บุญลือ วันทายนต์, 2553) สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า พิธีกรรมการไหว้ครู มีจุดมุ่งหมายของพิธีกรรม คือ การพัฒนาจิต ฌ จุดลุดยอดของพิธีกรรม ร่างกาย จิตใจ วิญญาณจะต้องถูกตรึงอยู่ในลักษณะเดียวกัน เป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาก่อนที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะสลายตัวไป ส่วนสุดท้ายของพิธีกรรมเป็นการให้คำสัตย์สาบาน ซึ่งถือว่าสำคัญมาก ใช้เพื่อขานรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนทำพิธีเพราะต้องการสัมผัส หรือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์” (พระเทพวิทย์ อดตสนโต (โอชาวัฒน์), 2548; พระครูจิริธรรมธัช, 2557) โดยพิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊กยังมีลักษณะพิธีกรรมที่เน้นเรื่องจิตใจ และพิธีกรรมเน้นเรื่องสัญลักษณ์ พิธีกรรมการไหว้ครูยังสอดคล้องกับค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวทิสำนึกต่อบุญคุณของครูอาจารย์ ค่านิยมเรื่องการสำนึกในหน้าที่ของตน ค่านิยมเรื่องการสร้างความสามัคคี ค่านิยมเรื่องการให้อภัยซึ่งกันและกัน (มนตรี ทองสัมฤทธิ์, 2557) และ พิธีกรรม ประกอบด้วยรหัสทางวัฒนธรรม และความหมายทางสังคม (Cultural code and Social meaning) ทำให้เข้าถึงแก่น (Cultural Themes) ของแต่ละวัฒนธรรม สะท้อนโครงสร้าง และทิศทางของแต่ละวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อน มีหลายความหมายแฝงเร้นในชุดของวัฒนธรรมหนึ่ง พิธีกรรมจึงเป็นแหล่งสำคัญในการสื่อความหมายของแก่นสำคัญนั้น และสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมเป็นตัวส่งผ่านแก่นสำคัญนั้น การทำความเข้าใจสังคมผ่านพิธีกรรม (Geertz, 1973)

ดังนั้นพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก ถือเป็นลักษณะพิธีกรรมที่ให้ความหมายเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป การประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ยังคงอยู่ในสังคมไทย (สุปรียา หัสชู, 2553) จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไหว้ครูโขน-ละคร ซึ่งมีองค์ประกอบเกี่ยวกับเพลงหน้าพาทย์ที่สำคัญในพิธีกรรมการไหว้ครู รวมถึงการประกอบพิธีไหว้ครู ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ภาค คือ ภาคพิธีสงฆ์ ภาคพิธีไหว้ครู และภาคพิธีครอบ และการรำของผู้ประกอบพิธี (ประเมษฐ์ บุญยชัย, 2540; วีรพล ดิษเกษม, 2546) ขณะที่ อัจจิมา สวัสดิ์ชีวิน (2551) สนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมไหว้ครู และครอบครูโขนละครว่า พิธีไหว้ครู ครอบครูโขนละคร มีการประกอบพิธีโดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ พิธีสงฆ์ พิธีไหว้ครู พิธีครอบและการรับมอบ ครูผู้ประกอบพิธีจะต้องมีคุณสมบัติที่ครูทางด้านนาฏศิลป์ได้กำหนดไว้ และมีประเพณีที่สืบทอดกันมา คือ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นเพศชาย และต้องฝึกหัดเป็นตัวพระ ต้องผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องเชิญศิระษะครูต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ และการเชิญครูให้มาในพิธีดังกล่าวก็จะ

บรรเลงเพลงหน้าพาทย์เป็นสื่อในการติดต่อกับครูทางด้านนาฏศิลป์ และเทพต่าง ๆ เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบพิธีแบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ หมวดที่ 1 ใช้สำหรับเชิญเทพเจ้า และเทวดาทั้งหลาย หมวดที่ 2 ใช้สำหรับเชิญครูตชนละครฝ่ายมนุษย์และครูฝ่ายลิง หมวดที่ 3 ใช้สำหรับเชิญครูโขนละครฝ่ายยักษ์ และ หมวดที่ 4 ใช้ประกอบพิธีกรรมในการไหว้ครู ครอบครูโขนละคร ศีรษะครูที่ใช้ในพิธีครอบประกอบด้วยศีรษะของพระภคตฤาษี ศีรษะพระพิราพ และศีรษะเทริด เพื่อเชื่อว่า ศีรษะครูทั้งสามเป็นบรมครูด้านศิลปะการฟ้อนรำ พิธีไหว้ครู และครอบครูโขนละครยังมีลักษณะ และขั้นตอนคล้ายกับพิธีครอบเทริดในราทางภาคใต้อีกด้วย พิธีกรรมไหว้ครู ครอบครูโขนละครนั้นมาจากความเชื่อในเรื่องของการแสดงความกตัญญูที่ศิษย์มีต่อครู นับว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความงดงามทั้งทางด้านวัฒนธรรม และประเพณีเป็นพิธีที่มีคุณประโยชน์ต่อจิตใจมนุษย์เพื่อเป็นการช่วยเสริมสร้างจิตใจมนุษย์ให้มีจิตสำนึกในหน้าที่ที่ต้องยกย่อง และเคารพผู้มีพระคุณ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อว่าเมื่อเข้าพิธีแล้วครูทางด้านโขนละครจะปกป้องดูแล รวมทั้งส่งผลให้ประสบผลสำเร็จในการแสดง และเชื่ออีกว่า หากลบหลู่ครูจะทำให้เกิดผลเสียต่อตนเอง และเชื่อในเรื่องของการบูชาองค์พระพิคณศ และการรับมอบกรรมสิทธิ์จากครู รวมทั้งวันในการประกอบพิธีควรเป็นวันพฤหัสบดี

2.2 ประเด็นด้านการสื่อสารความเชื่อ และสัญญาณในพิธีกรรมของศิลปินแห่งชาติ

การวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อใช้องค์ประกอบการสื่อสารที่สอดคล้องกับแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interaction) ในพิธีกรรมการไหว้ครูละครแห่งชาติ ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาระ ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และผลกระทบการสื่อสารความเชื่อ ซึ่งจากการศึกษาการสื่อสารในพิธีกรรมไหว้ครูละครแห่งชาติ พบว่า เกิดการสื่อสาร 2 ระดับ คือ การสื่อสารความเชื่อจากภายในบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นการสื่อสารความเชื่อพื้นฐานที่เกิดขึ้นกับตัวศิลปินแห่งชาติ และการสื่อสารความเชื่อระหว่างบุคคลภายในกลุ่มศิลปินแห่งชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัชนีชีวิต ต้นติกุลวรา (2561) พบว่า องค์ประกอบการสื่อสารความเชื่อละครชาติเร่แห่งชาติ คือ การสื่อสารภายในบุคคลเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ และการสื่อสารระหว่างบุคคลเกิดขึ้นจากประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่งสาร คือ ศิลปินนักแสดงละครชาติเร่แห่งชาติ และผู้รับสาร คือ ผู้ว่าจ้างต่างก็มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำการส่งสารด้วยวงษาษา ได้แก่ บทร้อง และอวัจนภาษา ได้แก่ การรำรำ การแสดงสีหน้าท่าทางเสียงดนตรี และเครื่องแต่งกายตัวละคร สัญลักษณ์เครื่องสักการบูชาต่าง ๆ ผ่านช่องทางการสื่อสารคือ งานไหว้ครู และ งานแก้บน รวมถึงงานมหรสพเพื่อความบันเทิงโดยส่งสารไปยังผู้รับสารผู้ชมทั่วไปผลกระทบจากการสื่อสาร คือ ความมั่นคงทางด้านจิตใจ และการเป็นพื้นที่แสดงอำนาจทางสังคมของผู้ว่าจ้างไปแสดง เช่นเดียวกับ บวรสรรค์ เจียดำรง (2557) พบว่า การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารของทั้งสองนำมาสู่การพัฒนาแบบจำลองการสื่อสารรักษาใจให้มีองค์ประกอบ ได้แก่ ผู้รักษาใจ ช่องทางสื่อสารรักษาใจ ธรรมชาติรักษาใจ และผู้ติดเชื้อเอ็ดส์รักษาใจตน นอกจากนี้แบบจำลองดังกล่าวมีโพธิปักขิยธรรมเป็นธรรมกำกับทิศ จึงทำให้ทุกองค์ประกอบในแบบจำลองทำหน้าที่น้อมนำผู้ติดเชื้อฯ ไปในทิศทางที่มุ่งตรงไปสู่โลกุตระภาวะเท่านั้น ซึ่งธรรมกำกับทิศดังกล่าวนี้ไม่พบในแบบจำลองการสื่อสาร S-M-C-R-E ทั้งนี้แบบจำลองการบูรณาการการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อยังเกี่ยวข้องกับ การนำเสนอในรูปแบบของข่าวสาร ความแตกต่างของบุคคลในการเลือกกับการสัมผัสรูปแบบการบูรณาการการสื่อสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร การโน้มน้าวจิตใจ การสื่อสารสามารถเปลี่ยนแปลงได้

ตามภูมิหลัง และแรงจูงใจของบุคคล และการสร้างความเชื่อไม่ได้เกิดขึ้นในทิศทางเดียว (William, P.E., & Kathryn, E.C, 2013)

ผลการวิเคราะห์สัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก มีกระบวนการบางอย่าง โดยเฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหา และบริบทการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ (ณัชร สยามวาลา, 2556) รวมถึงการให้ความหมายใหม่ของสัญลักษณ์ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2561; Fiske, 1992) ศึกษาเรื่องสัญลักษณ์ รหัส และวัฒนธรรม ตามทฤษฎีการใช้สัญลักษณ์ และการตีความ ภายใต้แนวคิดสัญลักษณ์วิทยาของ Roland Barthes ใช้รูปแบบการวิเคราะห์สัญลักษณ์แบบโครงสร้างนิยม การศึกษาสัญลักษณ์โดยมีลักษณะของการแยกองค์ประกอบแต่ละส่วนออกจากกันแล้วจึงประกอบเข้าไปใหม่ที่ละส่วนเพื่อทำความเข้าใจความหมายในระดับของโครงสร้างโดยรวมอีกครั้ง ทำให้มองเห็นความหมายแฝง และความหมายที่เป็นอิสระในตัวเอง จากสัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊ก โดยสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความหมายในองค์ประกอบอื่นเมื่อรวมเข้าด้วยกันทั้งหมด นอกจากนี้ สัญลักษณ์ยังเผยให้เห็นการทำงานของสัญลักษณ์ในสื่อวัตถุต่าง ๆ ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการขยายตัวของระบบทุนนิยม เป็นการสร้างความตระหนักรู้ต่อการครอบงำ เป็น “มายาคติ” (Myth) ที่ร่ายล้อมวิถีชีวิตวัฒนธรรมการบริโภคนิยมในสังคมปัจจุบัน (คมลักษณ์ ไชยยะ, 2561; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2555) เช่นเดียวกับ พรพรรณ ดวงรัตน์ (2557) กล่าวถึง สัญลักษณ์และความหมายที่แปรเปลี่ยนว่า *การที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งจะเกิดการตีความหมายที่แปรเปลี่ยนไปจากความหมายดั้งเดิมนั้น อิทธิพลมาจากวัฒนธรรม หรือบริบทของสังคมนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เหตุการณ์สะท้อนขวัญอาจนำมาสู่การสร้างความหมายใหม่ของสัญลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิงจากจุดเริ่มต้นของการใช้สัญลักษณ์นั้น มนุษย์เรียนรู้การสร้างความหมายใหม่จากความทรงจำ ผสมผสานกับค่านิยมในสังคมปัจจุบัน*

การใช้สัญลักษณ์ และการตีความเชิงมานุษยวิทยา และสังคมวิทยาจากแนวความคิดต้นฉบับของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการไหว้ครู สัญลักษณ์ทางศาสนา และการกระทำของสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, 2541; นียพรณ วรณศิริ, 2550; Raymond, 1973; Langer, 1975) มีภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏเช่นเดียวกับการไหว้ครูดนตรีไทย-นาฏศิลป์ การไหว้ครูโขน-ละคร ซึ่งเป็นฉบับพิธีหลวง หากแต่พิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก คือ พิธีราษฎร์ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของศิลปินเท่งต๊ก โดยสะท้อนสัญลักษณ์ความเชื่อจากการศึกษาพบว่า มี 2 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องครู คือ การใช้สัญลักษณ์หัวโขนครูเทพเจ้าดนตรี-นาฏศิลป์ การละคร เช่นเดียวกับไอยเรศ บุญฤทธิ์ (2559) พบว่า มีการใช้สัญลักษณ์ทางดนตรีไทยอย่างหลากหลาย และมีพลวัต ทั้งการใช้สัญลักษณ์จากความเชื่อดั้งเดิม การใช้สัญลักษณ์จากความเชื่อท้องถิ่น การสร้างสัญลักษณ์ใหม่ และการนำสัญลักษณ์เดิมมาสร้างความหมายใหม่ นอกจากนี้ ยังมีการสร้างความเป็นมงคลให้แก่วัตถุมงคลทางดนตรีไทยผ่านพิธีกรรม ได้แก่ พิธีพุทธาภิเษก พิธีเทวาภิเษก พิธีสังคีตภิเษก และ ผ่านการผูกเรื่องเล่า วัตถุมงคลทางดนตรีไทยเหล่านี้แตกต่างกันด้วยคติความเชื่อทางดนตรีและบริบทของการสร้างโดยมีการนำคติความเชื่อและอนุภาคต่าง ๆ ในวัฒนธรรมดนตรีไทยผนวกกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและวรรณคดีไทยมาประกอบสร้างทำให้ความหมายของวัตถุมงคลทางดนตรีไทยขยายขอบเขตกว้างกว่าเดิม ประเด็นดังกล่าวทำให้เห็น พลวัตด้านรูปแบบและการใช้สัญลักษณ์ พลวัตด้านการสร้างความหมายและความเชื่อให้แก่วัตถุมงคลทางดนตรีไทย และพลวัตทางวัฒนธรรมเมื่อเทพสังคีตจารย์และครูในวัฒนธรรมดนตรีไทยถูกทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม วัตถุมงคลทางดนตรี

ไทยมีบทบาทในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อจิตใจ ความเชื่อ และวัฒนธรรมการดนตรี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชิงชัย วิชิตกุล (2550) ศึกษาภาพสะท้อนที่ปรากฏในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย พบว่า สัญลักษณ์ที่สำคัญที่ปรากฏในองค์ประกอบของพิธีไหว้ครูดนตรีไทย คือ เทพสังคีต ชั้นก้านล เครื่องสังเวท และวันพฤหัสบดี ส่วนสัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏในขั้นตอนการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย คือ บาทรน้ำมนต์ การเจิม ผ้าหน้าโขน วัฒนธรรมการจัดตำแหน่งสิ่งของต่าง ๆ ในพิธีกรรม และดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม สัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏทั้ง 2 ส่วนในพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้ง กว้างขวางกว่าสิ่งที่มองเห็น และสะท้อนภาพทางวัฒนธรรมไทยในเรื่องของวิถีคิด วิถีชีวิต การอบรมทางจริยธรรม และสิ่งที่ควร และไม่ควรปฏิบัติในสังคม สอดคล้องกับการสื่อสารเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของกุมารทองในสังคมไทย ด้วยวิธีการสร้างความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ว่า การสร้างความหมายในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของกุมารทองตามทัศนะของผู้ปลุกเสกแบบเก่า และแบบใหม่ ขึ้นอยู่กับจุดยืนบนโลกศักดิ์สิทธิ์ และโลกฆราวาสของผู้ปลุกเสก โดยผู้ปลุกเสกแบบเก่าจะให้ความสำคัญกับความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากภายใน ขณะที่ผู้ปลุกเสกแบบใหม่จะให้ความสำคัญกับความศักดิ์สิทธิ์จากภายนอก เช่นเดียวกับการรับรู้ความหมายเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของผู้เลี้ยงแบบเก่า และแบบใหม่ (รัฐคุณานิชช ก้นหลง, 2557)

สัญลักษณ์เครื่องสักการะสังเวท เครื่องสังเวท หมายถึง อาหารที่นำมาใช้บวงสรวงประกอบในงานพิธี เป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ หรือเรียกว่า “อาหารคาว” ได้แก่ หัวหมู เนื้อหมูดิบ-สุก ไข่ เป็ด ปลา หรืออาหารทะเลตามสภาพแวดล้อม และความสะดวกในการจัดหามาสักการบูชา เชื่อว่า ใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลุ่มที่ยังคงรับประทานเนื้อสัตว์ เช่น พระอินทร์ พระพรคนธรรพ พระพิราพ หรือเทพอสูร

เครื่องกระยาบวช คือ อาหารที่ปราศจากการปรุงด้วยของคาว หรือเนื้อสัตว์ แบ่งเป็น กลุ่มพืชผัก ผลไม้มังคุด ขนมนมจล เชื่อว่า ใช้บูชาเทพชั้นสูง ผู้ทรงศีล

บายศรี เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการส่งเสริมความมั่นคงทางจิตใจให้บุคคลมีขวัญอยู่ครบทั้ง 32 ประการ สติครบถ้วนบริบูรณ์ คือ สิ่งอันเป็นมงคลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต

ดังนั้น สัญลักษณ์ในเครื่องสักการะสังเวท และเครื่องกระยาบวช จึงเป็นธรรมชาติของวัตถุประกอบไปด้วยความหมายที่มีต่อบุคคลที่อ้างถึงมัน (Blumer, 1969) จึงเป็นความหมายที่แสดงออกถึงการจัดเลี้ยงต้อนรับครูอาจารย์ สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ บริบูรณ์ทั้งเครื่องอุปโภค และบริโภค มีกินมีใช้ไม่อดอยาก ไม่ลำบาก ไม่จน ดังนั้น การจัดสิ่งของเครื่องสักการะสังเวท และเครื่องกระยาบวช จำเป็นต้องจัดสิ่งของที่มีชื่อเรียกที่เป็นมงคล เกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงเฟื่องฟู รุ่งเรือง ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่โดยมีฐานะที่ดี การประกอบกิจการใดราบรื่น ปราศจากอุปสรรคปัญหา สมความปรารถนาในสิ่งที่พึงปรารถนาทุกประการ สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรพร ดวงสร้อย (2551) ศึกษาความหมายของเครื่องสังเวทบูชากระยาบวชในพิธีไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ไทย พบว่า การไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ไทยเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อแสดงความเคารพบูชา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณ และบวงสรวงสังเวทเทพเจ้าแห่งดุริยศาสตร์ และนาฏยศาสตร์ เนื่องจากเป็นครูผู้สร้างสรรค์ และประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ความเชื่อนี้มีความสัมพันธ์ต่อการศึกษา และการดำเนินชีวิตของคนในวงการดนตรีนาฏศิลป์เป็นอย่างมาก เครื่องสังเวท คือ อาหารสุก และอาหารดิบ เครื่องกระยาบวช คือ อาหารที่ไม่ปรุง เจือด้วยของคาว และบายศรีปากชาม คือ เครื่องเชิญขวัญที่ประดิษฐ์จากใบตอง ใช้สักการะเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูง วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ได้แก่ ศีรษะเทพเจ้าชั้นสูง ภาพถ่ายครูที่ถึงแก่กรรม รวมถึงของใช้ในการทำพิธีไหว้ครูล้วนสื่อความหมายให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธี แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความคิด ความรู้สึก ที่ได้รับอิทธิพลของศาสนา พุทธ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู และความเชื่อดั้งเดิม ที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างกำลังใจให้ประสบผลสำเร็จในการศึกษา และในอาชีพ การจัดพิธีไหว้ครูช่วยให้เข้าใจพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อของผู้ศึกษาวิชาการทางดนตรีนาฏศิลป์ และผู้เข้าร่วมพิธี อีกทั้งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา และเผยแพร่ให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรม

3. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊ก จังหวัดจันทบุรีมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การศึกษาพฤติกรรมด้านความเชื่อของศิลปินเท่งต๊กเป็นประเด็นที่ไประบง เนื่องจากข้อมูลบางอย่างของศิลปินเป็นความเชื่อส่วนบุคคล ที่อาจจะถูกมองว่านั่นคือ ความมกมาย กระบวนการเก็บข้อมูลควรคำนึงถึงความสะดวกสบายใจของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. ความเชื่อของศิลปินเท่งต๊กเป็นการสร้างความเข้าใจพฤติกรรมความเป็นอยู่ ควรมีการสะท้อนข้อมูลจากการวิจัยเพื่อนำไปกำหนดแบบแผนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคณะละครเท่งต๊ก จังหวัดจันทบุรี
3. ควรมีการศึกษาสัญญาในพิธีกรรมอื่น ๆ ซึ่งยังมีรายละเอียดให้ศึกษามากกว่า สัญลักษณ์สะท้อนความเชื่อเรื่องครู และสัญญาเครื่องสังเวทในพิธีกรรม

3.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งนี้ศึกษาเบื้องหลังความเชื่อของละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี ยังพบว่าเป็นความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศิลปินเท่งต๊กให้ความนับถือ และตอบสนองความเชื่อผ่านรูปแบบพิธีกรรมการไหว้ครู ซึ่งความเป็นจริงการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการสืบค้นข้อมูลรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านความเชื่ออื่น ๆ เช่น การทรงเจ้าเข้าผีในกลุ่มคณะละครเท่งต๊ก การเสี่ยงทาย การใช้มายากการ หรือคุณไสยมนต์ดำ จะทำให้เกิดการเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อเบื้องหลังของศิลปินเท่งต๊กสมบูรณ์มากขึ้น
2. การศึกษาสัญญาวิทยาในพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก ควรเป็นหัวข้อที่ได้รับการศึกษาเฉพาะเพื่อสร้างองค์ความรู้ และเปรียบเทียบให้เห็นถึงสัญญาที่เปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทความเชื่อ ที่เปลี่ยนแปลงตาม
3. ควรศึกษาประเด็นการดำรงอยู่ การปรับตัว ปรับเปลี่ยน การถ่ายทอด สืบทอดพิธีกรรมทางด้านความเชื่อ การปรับประยุกต์กับวัฒนธรรมร่วมสมัย